Otakar Hanna:

PRÁVNÍ POVAHA VKLADNÍ KNÍŽKY VINKULOVANÉ HESLEM A JEJÍ VÝPLATA BEZ UDÁNÍ HESLA.

I.

Veřejnost vkladatelská začíná býti znepokojena několika soudními rozhodnutími o výplatě vkladních knížek, heslem vázaných, bez jeho udání.

1. Již rozh. Vážný 15.385 (z 11. září 1936, R I 951/36) sem zasahuje. Odvolávajíc se na starší rozh. Vážný 12.352, praví: »Exekučnímu soudu nenáleží (šlo o jeho příkaz na vydání částky peněžní ústavem jako poddlužníkem z knížky bez udání hesla), aby zasahoval v zájmu vymáhajícího věřitele ve svém usnesení do právního poměru, který byl založený vinkulací vkladní knížky, o níž jde. Jest na vymáhajícím věřiteli, který si vymohl přikázání pohledávky z vkladu, aby se sám vypořádal s poddlužníkem, který odpírá jeho výplatu. Zda a jakou cestou docílí tu svého uspokojení, vymyká se z rámce exekučního řízení.« Nelze ovšem na ústavu jako poddlužníku žádati udání hesla s hlediska § 301 ex. ř., neboť jde o striktní výpočet prohlášení, k nimž je poddlužník povinen; k bodu 1. a 2. by musel zajisté ústav sděliti, že uznává pohledávíu a že je ochoten ji vyplatiti proti udání hesla, případně by musel nabídnouti právem připuštěnou náhradu za toto udání hesla, o čemž se zmíním v dalším.

2. Rozh. Vážný 16.136 (z 26. května 1937, R I 1160/35) zabývá se případem, kdy odepřela spořitelna výplatu vkladní knížky vinkulované heslem, vymáhajícímu věřiteli neznámým, témuž, jenž dosáhl v exekuci její vydání a přikázání vkladu k vybrání, aniž při předložení udal heslo, neboť knížka patřila do pozůstalosti a nikdo heslo neznal. Spořitelna tvrdila, že závazek udati heslo je zákonný a smluvní a musí býti striktně splněn, neboť by se mohla dodatečně přihlásiti osoba, která heslo zná a po právu by se domáhala výplaty. Ve sporu věřitele proti spořitelně, který následoval, uznaly všechny tři instance, že k výplatě knížky není vždy třeba udání hesla, na př. když ho vlastník sám zapomene — neboť by jinak zanikla jeho pohledávka ze vkladu — a že tam, kde heslo udáno býti nemůže, může býti nahrazeno jinak. Soudu prvé stolice stačí osvědčení vlastnictví žadatele (jako v amortisaci knížky nebo průkazního lístku) a v daném případě není prý ani třeba usnesení pozůstalostního soudu, že má býti vklad vyplacen »i bez udání hesla«. Odvolací soud praví, že vinkulací heslem přestává býti knížka »papírem majiteli svědčícím a stane se pouze důkazní listinou . . .«, posuzuje případ jako v pozůstalosti a uznává možnost devinkulace vkladu soudem pozůstalostním. Nejvyšší soud zcela správně rozhodl, že k docílení výplaty bez udání hesla, nemůže-li k němu dojíti, je třeba, aby byl »proveden ukladatelem důkaz, že vklad a vkladní knížka skutečně náleží jemu«.

3. V důsledku tohoto rozhodnutí mnohé ústavy odpírají uposlechnouti příkazu pozůstalostního soudu, dosud všeobecně obvyklého, vyplatiti i bez udání hesla vklad, namnoze rekurují. Jsou mně známy dva případy rekursního vyřízení (jeden se týká spořitelny, jiný záložny), a to krajského soudu

civ. v Praze, R IV 1742/37 a R IV 3/38, jež prohlašují, že inventář, jenž pojal knížku s heslem, nemůže býti důkazem skutečnosti, že byl zůstavitel vlastníkem, neboť se při inventuře zjišťuje pouze držba (§ 97 n. p.), ne vlastnictví. Poz. soud prý překročí jinak svou kompetenci, určenou §§ 170, 171 a 174 n. p., když přikazuje v nesp. řízení výplatu knížek i bez udání hesla. To platí ovšem tím spíše při bezvýminečné přihlášce dědické, neboť se zde ani držba nezjišťuje, nýbrž jen místopřísežné sdělení dědiců.

II.

Soud neřekl, v čem spočívá důkaz vlastnictví. Platí ovšem všeobecné předpisy o důkazu v soudním řízení a individuelní posouzení každého případu.

Důsledky těchto rozhodnutí pro vkladatele, resp. jejich právní nástupce, hlavně dědice, neznající hesla knížek, budou ovšem velmi kruté. Žádaný důkaz bude namnoze těžký, mnohdy vůbec nemožný, uvážíme-li přirozenou nedůvěru zejména starších a osamělých osob, někdy ani své dědice neznajících, k okolí a zatajování majetkových poměrů před ním. Jistě by na př. jako důkaz postačilo uvedení knížky zůstavitelem ve fassi berní, kterou na návrh dědiců berní správa sdělí poz. soudu. — ovšem pokud ve fassi je knížka přesně označena a byla-li fasse vůbec podána (exist. minimum!) aneb knížka k daním přiznána. Dále by mohly býti vodítkem vlastnoruční podpisy a adresy zřizovatele hesla při zřízení některými ústavy požadované, ovšem jsou-li pravdivé a je-li zřizovatel hesla zároveň vlastníkem knížky.

Důkazy lze podati buď ústavu přímo anebo ve sporu. Ve »Věstníku záloženském«, roč. 51/1937, č. 11, str. 266 při rozboru rozh. Vážný 16.136, se uvádí, že »rozhodnutí o tom, že určitá skutečnost byla prokázána, může autoritativně učiniti jedině soud po provedeném sporném řízení,« pročež »nelze tedy ani nadále při žádosti o výplatu vkladní knížky bez udání hesla doporučiti záložnám nic jiného, než takovou výplatu odepříti,« neboť bude-li chtíti sama uznati průkaz vlastnictví jako dostatečný, »vydává se vždycky tomu risiku, že v budoucnu soud tyto důkazy neuzná za dostatečné nebo pravdivé,« když by se později přihlásil skutečný oprávněný z knížky. Autor článku sám doznává, že rozhodnutí sice vyznívá ve prospěch ústavu, neboť vylučuje možnost, aby po provedeném sporu ústav při výplatě vkladu bez udání hesla osobě spor vyhravší přišel ke škodě, a důkazní břímě o vlastnictví ke knížce ukládá doručiteli a neukládá ústavu důkaz opaku, ale že má rozhodnutí svůj osten proti ústavu, to jest náhradu nákladů sporu, jež nese strana, která spor prohraje. Aby se ústav tomu vyhnul, doporučuje autor buď soudní deposici vkladu podle § 1425 ob. z. obč. nebo úmluvu s vkladatelem při založení hesla, »že útraty sporu vzniklého ze zapomenutí hesla ponese pouze vkladatel sám a že mohou býti uhrazeny přímo ze vkladu,« což ovšem se nehodí na případy již stávající.

Vše to by znamenalo pro majitele knížky nákladný spor buď s ústavem, nebo s opatrovníkem neznámého věřitele dle § 276 o. z. o., pro něhož se stala deposice soudní, a případně nésti útraty řízení ze svého dle úmluvy s ústavem, nebo nepodaří-li se mu důkaz.

Odepřením výplaty knížky může však jejímu majiteli vzejíti ještě další škoda, zejména tím, spoléhal-li u svých vlastních závazků s její realisací, a bude-li na př. proto žalován pro nesplnění svých povinností platebních, dojde-li k exekuci, uvalení konkursu, v pozůstalosti k placení úroků z prodlení a nevydání pozůstalosti pro neplacení poplatků dědických atd. V dalším budeme zkoumati, zda náhradu takové škody může žádati na ústavu, či musí-li ji nésti ze svého.

III.

Je jasné, že důvody soudních rozhodnutí jsou zcela správné. Je však divné, že tím mohou vzniknouti pro doručitele knížky tak nemilé důsledky, a případně i pro ústavy. Abychom našli vysvětlení k tomu, nutno zkoumati, jakou právní povahu má vkladní knížka a jaká modifikace nastává její vinkulací heslem a co je vůbec heslo. Právní povaha vkladních knížek byla dlouho pro nedostatek přímých předpisů zákonných velmi sporná jak v literatuře, tak i v judikatuře. Až novější zákonodárství přivedlo do věci větší určitost. Heslo je institut, který vznikl sám sebou vývojem poměrů hospodářských a peněžních, aniž doznal zákonné úpravy a aniž zákon vůbec přesně určuje modifikaci, která vzniká vinklací knížky heslem, a konečně i vinkulací jakoukoli vůbec. Podle nejnovější judikatury je tedy heslo nikoli podmínka smluvní, neboť by musela býti jinak splněna, nýbrž pomůcka pro zjišťování osoby věřitele vkladu. V jednotlivostech jest uvésti:

1. Pokud jde o zákonnou úpravu vkladní knížky, nutno rozeznávati mezi stavem starým a stavem novějším, zavedeným novým zákonem o spořitelnách č. 302/1920 Sb. z. a n.

§ 14 spořitelního regulativu č. 123/1844 sb. z. p. praví:

»Wenngleich die Sparkassebücher auf bestimmte Namen zu lauten haben, so ist in den Statuten doch festzusetzen, dass jeder Inhaber oder Präsentant eines solchen Buches, ohne Legitimation über die Identität der Person, als rechtmässiger Besitzer angesehen und die verlangte Rückzahlung an ihn geleistet werden soll, insofern nicht die... Amortisierung... oder ein gerichtliches Verbot die Auszahlung hemmt, und insofern der in die Bücher eingetragene Eigentümer nicht darin ...den Vorbehalt ausgedrückt haben sollte, dass die Einlage nur an ihn persönlich oder an seinen Zessionar oder Bevollmächtigten geleistet werden soll.« Poslední slova se patrně vztahují na způsoby vinkulace vkladatelem, neříkají však nic bližšího o způsobu a provedení takové vinkulace. Z toho znění zákona dalo by se souditi na povahu knížek spořitelních jako auporteurpapírů a rektapapírů.

Pokud jde o záložny, organisované jako společenstva dle zák. 70/1873 ř. z., praví výnos min. vnitra ze 7. listopadu 1896, č. 36.062 (Manz, Handelsgesetz, str. 379):

»An sich sind... Spareinlagen nichts anderes als der Genossenschaft gewährte Darlehen... Über die Form, in welcher die Genossenschaften den Empfang übernommener Spareinlagen zu bestätigen haben, enthält das Genossenschaftsgesetz keine Bestimmung. Aus dem § 92 des Ges... in Verbindung mit dem Sparkassenregulativ... ergibt sich, dass das Einlagegeschäft der Genossenschaften mangels einer besonderen Konzession nur in Formen vollzogen werden darf, welche jede Verwechslung mit den Sparkassen von vornherein ausschliessen. Es ist daher den Genossenschaften die Ausgabe von förmlichen Sparkassenbücheln nicht gestattet, gegen die Ausgabe von Einlagebücheln jedoch, welche nach Form und Text die Annahme ausschliessen, Einlagebestätigungen von Sparkassen zu sein, an und für sich keine Einsprache zu erheben. Speziell hinsichtlich des Textes der Einlagebestätigungen der Kreditgenossenschaften über Spareinlagen ist daran festzuhalten, dass diese Einlagebestätigungen, welche sich rechtlich als Schuldscheine über einen Darlehensvertrag darstellen, mangels einer besonderen staatlichen Bewilligung gemäss § 1001 ABG. unter anderem auch den eigentlichen Darleiher redlich und deutlich bestimmen müssen. ... Dieses Erforderniss der staatlichen Bewilligung muss auch von der Ausgabe von Einlagebüchern gelten, welche im Sinne der für die Sparkassen bestehenden Vorschriften zwar auf bestimmte Namen lauten, bezüglich welcher aber festgesetzt ist, dass im allgemeinen jeder Inhaber oder Repräsentant eines solchen Buches ohne Legitimation über die Identität der Person als rechtmässiger Besitzer und zur Empfangnahme der verlangten Rückzahlung berechtigt angesehen wird. Abgesehen von der Frage, ... ob nicht... diesen Urkunden nach einer in der Judikatur vertretenen Anschauung über-

haupt der Charakter von Inhaberpapieren beizulegen ist,... Als Grundsatz für den Betrieb des Spareinlagegeschäftes seitens der Kreditgenossenschaften ist... festzuhalten, dass in den Einlagebücheln bzw. in den das Einlagegeschäft regelnden Statutenbestimmungen mangels einer besondere staatlichen Bewilligung die Rückzahlung nur an denjenigen, auf dessen Namen das Buch lautet, oder an den zur Behebung Bevollmächtigten zugesichert werden darf.«

Vkladní knížky poštovní spořitelny upravil zákon č. 56/1882 ř. z. výslovně jako papíry au nom a nutno zjišťovati totožnost vkladatele, jeho právního nástupce nebo zástupce. Viz též Mayr, Soustava občanského práva, III., str. 35, a Krainz, System, 1915, sv. II., 1, str. 152.

2. V literatuře byla právní povaha vkladních knížek, zejména u jiných ústavů než spořitelen, vždy velmi sporná.

Podle Hermanna-Otavského (O obchodech, 1935, str. 40) je spořitelní knížka rektapapír s auporteur-doložkou již v zákonných předpisech založenou. Krainz (System II., 1, str. 151) ji označuje za nedokonalý auporteurpapír, u níž doručitel je sice vůči dlužníku k uplatnění pohledávky oprávněn (§ 1393 ob. z. obč.), nestává se však každý poctivý nabyvatel knížky jejím vlastníkem a věřitelem (§ 371 ob. z. obč.). Spořitelna je k výplatě majiteli nejen oprávněna, nýbrž i povinna. Spořitelní knížky nejsou však určeny pro právní obchod. Tutéž povahu »zásadně« přiznává Krainz vkladním knížkám bank i záložen. Knížky poštovní spořitelny klade pak na roveň vinkulovaným knížkám spořitelním (!). Taktéž Mayr, Soustava obč. práva, III., str. 34 a 35. Naproti tomu Randa (Österr. Handelsrecht, str. 37 a Eigentum, I., str. 354, č. 42) činí rozdíl mezi knížkami spořitelními a jinými. Praví: »Neben den beweglichen Sachen werden solche Wertpapiere genannt, welche für den Handel bestimmt sind, z. B. Aktien, Prioritäten usw.; dahin gehören jedoch nicht z. B. Sparkassebüchel der österreichischen, gemäss dem Sparkassenregulativ vom Jahre 1844 errichteten Sparkassen, trotzdem sie im Sinne des § 14 dieses Regulativs als Inhaberpapiere anzusehen sind (Derlei Büchel anderer Anstalten sind Legitimationspapiere)« a jinde: »Zu den für den Handelsverkehr bestimmten Wertpapieren (Art. 271, 1, HGB.) gehören... nicht die Einlagebücher der öffentlichen Sparkassen... Im Gesetze vom 3. Mai 1868, RGBl. Nr. 36 heisst es wohl: „Sparkassebüchel... und andere zum Verkehr bestimmte Papiere". Allein das Wort „andere" beruht auf einem offenbaren Redaktionsfehler. Die Sparkassebücheln der Banken und Vorschusskassen sind nicht Wert-, sondern Legitimationspapiere.« Randa upírá spořitelnám právo žádati od doručitele další legitimaci, než je předložení knížky. Totéž, co Randa, praví i Krainz-Ehrenzweig v § 334, č. 23. Naproti tomu Staub-Pisko, II., str. 128, uznává, že podle statut spořitelny může spořitelna vedle doručení knížky žádati další legitimaci nabyvatele, pokud ovšem to statuty dovolí (do spoř. regul.). Praví: »Sparkassenbücher sind nur dann Inhaberpapiere, wenn die Sparkasse nicht berechtigt ist, ausser dem Besitze des Buches noch eine weitere Legitimation des Erwerbers zu verlangen. Die Frage muss im einzelnen Falle nach dem Wortlaute der Statuten der betreffenden Sparkasse entschieden werden. Nach dem Wortlaute des Art. 14 des Sparkassenregulativs vom 26. September 1844, IGS. Nr. 832, und des § 19 des Musterstatutes für Sparkassen vom 7. März 1855, Z. 3651 (abgedruckt in Mayerhofers Handbuch 5, S. 412), muss den Sparkassen die Berechtigung, vom Überbringer des Sparkassenbuches eine weitere Legitimation zu verlangen, wohl abgesprochen werden.« Fajnor-Zátureckỳ (Nástin súkromného práva, str. 358) praví, že vázání vkladní knížky heslem nečiní ji ještě papírem legitimačním.

Pohybují se tedy názory literatury různými směry. Kdežto jedni považují vkladní knížku spořitelní za rovnou knížkám jiných ústavů, jiní rozlišují; dále jedni přikládají knížkám spořitelním povahu auporteurpapíru, jiní legitimačního papíru, jiní opět jen při vinkulaci knížky, další i v tomto případě popírají povahu knížky jako papíru legitimačního.

Král (Ústrojí a působnost spořitelny, původně článek ve Spořitelním Obzoru, otištěný r. 1911 jako zvláštní otisk) tuto různost názorů literatury, a jak později uvidíme, i judikatury, vysvětluje takto: »Vkladní knížka peněžního ústavu jest zařízení v podstatě zcela primitivní, jež vytrysklo z potřeb prakse. V přehledné formě, každému srozumitelné, vykazuje výši pohledávky vkladatelovy, jejíž pozdější změny... Odtud pochází také značná záliba, kterou chovají ke vkladním knížkám zvláště vrstvy obecenstva s menší obchodní vyspělostí... Vklad spořitelně svěřený odpoutává se od osoby vkladatelovy a jest přímo representován vkladní knížkou... Tím blíží se spořitelní

knížka v praktickém upotřebení papírům svědčícím majiteli ... Avšak teoretická povaha vkladní knížky jest velmi sporná ... Spor vede se v teorii o to, je-li spořitelní knížka papírem znějícím majiteli, nebo má-li povahu jinou ... Dlužním úpisem znějícím majiteli zavazuje se vystavitel platiti každému, kdo mu dlužní úpis předloží, nejsa vůbec oprávněn zkoumati, zdali držitel papíru jest pravým vlastníkem nebo jeho řádným zmocněncem. Jedině tehdy, vzešlo-li důvodné podezření, že nynější držitel papíru nabyl ho způsobem nepoctivým, nutno výplatu odepříti a dovolati se zakročení úřadu bezpečnostního. Tím stává se papír přímo nositelem hodnoty ... Papíry legitimační jsou papíry, jejichž vystavitel vyhradí si právo platiti nebo splniti jinou povinnost každému, kdo je předloží ..., nevzdává se však přece práva legitimaci doručitele po případě zkoumati.« Též judikatura je velmi kolísavá.

Tak starší Gl. U. 7149, 12.307 pokládá spořitelní knížku za auporteurpapír, kdežto Gl. U. 10.051, 10.342 za pouhý papír legitimační. Podle Gl. U. 15.712 zaniká povaha auporteurpapíru při vinkulaci heslem. I Král ve svém uvedeném díle přiznává: »Prakse soudů a úřadů správních, řešíc povahu spořitelní knížky a důsledky z ní plynoucí, jeví značnou nejistotu a kolísavost. ... převládal původně názor, že ... jsou papíry znějícími majiteli ... V době novější však, zejména vlivem prakse soudů v říši německé, nabývá převahy mínění, že spořitelní knížky jsou papíry legitimačními ..., poněvadž neobsahují vůbec slibu platebního.«

Povaha se posuzuje často dle toho, přiznává-li se nálezci knížky nálezné. I tu je judikatura obojetná. Pro jsou zejména Gl. U. 7149, 16.048, 16.169, proti Gl. U. 2201 z r. 1903, 2323, 3201 atd. Kriteriem jsou též rozhodnutí o zcizitelnosti a zastavitelnosti, dále o exekuci vkladních knížek. Četná rozhodnutí novější posuzují především otázku exekuce a zastavení. Sluší zejména uvésti tyto:

Vážný 4105: Prostá zápověď spořitelně, aby nevyplácela vklad, není v tomto případě způsobilým prostředkem uhrazovací exekuce, neboť spořitelna nemusí platiti bez předložení vkladního listu.

Vážný 2969: Exekuce i na vinkulovanou spořitelní vkladní knížku vede se podle § 296 ex. ř. Uplatnění takové pohledávky je podmíněno držbou papíru. Výjimky není, je-li vkladní knížka vinkulovaná, neboť jí neodpadá nutnost k předložení ..., nýbrž přistupuje ještě další nutnost, aby bylo vyhověno obsahu vinkulační doložky. Přikázáním ve smyslu § 305 ex. ř. dlužno vymáhajícího věřitele pokládati za oprávněna, aby při předložení vkladní knížky, třeba vinkulované, vybral příslušnou částku.

Vážný 8343: Vkladní knížka vázaná neznámým heslem nemá býti přijata jako vadium.

Vážný 7537: Ke vkladní knížce lze nabýti zástavního práva, třeba zněla na cizí jméno (jiné než zástavce) a třeba zástavní věřitel neznal heslo. Znalost hesla jest až věcí výplaty při realisaci zástavy již nabyté.

Vážný 4930: Není správný názor, že vkladní knížka, vázaná heslem, které není známo, jako pouhý legitimační papír, je věcí bezcennou a tudíž se za zástavu nehodí. Heslem je omezeno toliko disposiční právo se vkladem.

Naproti tomu pouští se do řešení právní povahy vkladní knížky tato rozhodnutí přímo:

Vážný 3789: O tom, zda může býti vinkulována vkladní knížka banky, i když není v rukou toho, na čí jméno zní, a kdo přes to o vinkulaci žádá, rozhodují stanovy. Byla-li vkladní knížka papírem majiteli svědčícím, nemá taková vinkulace právní účinek. Stala-li se však účinnou, vyžaduje vlastnický převod postupní listiny podle § 1393 ob. z. obč. Vinkulace poznamenaná u ústavu, ne na knížce, je nedovolený zásah do práv majitele knížky.

Vážný 680: Z toho, že peněžní ústav není povinen, aby zkoumal oprávněnost předložitele knížky, neplyne, že by k tomu nebyl oprávněn.

Vážný 4014: Ustanovením jednacího řádu záložny, otištěného ve vkladní knížce, že ten, kdo předloží vkladní knížku, pokládá se za vlastníka a sluší mu vklad vyplatiti, propůjčuje se knížce povaha papíru majiteli svědčícího.

Důležité je pak rozh. Vážný 5396. Jde o knížku vydanou záložnou a označenou jako »Výtah z knihy vložených kapitálů«. Rozhodnutí praví: To zřejmě označuje, že knížka není representantem dotyčné pohledávky; vztahuje se jen na určitou peněžní zápůjčku společenstvu poskytnutou, jde jen o potvrzenku na vložený peníz ... Netřeba tu v celé šíři rozvinovati obtížnou otázku cenných papírů vůbec a cenných papírů majiteli svědčících zvláště (jsou také legitimační papíry majiteli svědčící) ... Nepochybně jde na jevo, že vkladní knížka uvedená není papírem maji-

teli svědčícím, a to ani t. zv. dokonalým cenným a majiteli svědčícím papírem, který by pohledávku representoval, na kterém by aktivní i pasivní stránka obligace lpěla, podle jeho obsahu vznikla, přenášela se a zanikala, ani t. zv. nedokonalým cenným papírem majiteli svědčícím, při kterém by nesice existence, ale výkon pohledávky lpěl na papíru tou měrou, že by každý majitel papíru byl oprávněn od ústavu zaplacení žádati, a že by ústav byl povinen doručiteli knížky vklad vyplatiti. Naopak jest z uvedených okolností zřejmo, že spořitelní knížka je jen prostým papírem legitimačním, kterým se doručitel vůči peněžnímu ústavu jako věřitel legitimuje, kteroužto legitimaci ústav za dostatečnou uznati může, ale podle stanov také nemusí. Takové legitimační papíry slouží pohodlí a ulehčení styků pro obě strany: pro věřitele tím, že mu netřeba teprve svou osobní totožnost prokazovati, nebo postupní listinu nebo plnou moc předkládati, pro dlužníka tím, že může s právním účinkem platiti tomu, kdo knížku předloží, aniž by se vydával nebezpečenství, že bude nucen plniti ještě jednou... Knížka byla vázána heslem, ale to nic nemění na právní povaze sporné knížky jako papíru legitimačního, naopak tuto vlastnost jen dotvrzuje, neboť v takovém případě musí se ten, kdo chce vklad vybrati, dvojnásobně legitimovati: jednak předložením knížky, jednak znalostí hesla, aniž by přes to ústav byl nucen bez dalšího zkoumání legitimace vklad mu vyplatiti...«

Vidíme i zde stálé kolísání mezi názory o právní povaze knížky jako auporteurpapíru nebo legitimačního papíru.

IV.

Musíme s povděkem konstatovati, že novější zákonná úprava zavedla větší určitost. Základním ustanovením jest v tom směru zákon spořitelní ze dne 14. dubna 1920, č. 302 Sb. z. a n., jehož § 10 budiž zde proto citován doslova:

»Knížky neb vkladní listy, které spořitelny vydávají na vklady, znějí sice na určité jméno vkladatelem udané, mají však povahu papírů na majitele svědčících, takže každý, kdo takovou knížku předloží, jest pokládán i bez průkazu totožnosti za řádného držitele a budiž mu vyplacena žádaná částka, pokud není výplatě na překážku řízení umořovací o knížce spořitelní (o vkladním listě), nebo zákaz soudní, aneb není-li vklad vázán způsobem připuštěným stanovami. Vklady mohou býti vázány zejména na podpis, heslo, průkazní lístek, nebo na okolnost, o níž jest již předem jisto, že nastati musí.«

Zákon ze dne 6. června 1924, č. 128 Sb. z. a n., o okresních záložnách hospodářských má ustanovení o vkladních knížkách (§ 8: »Okresním záložnám hospodářským jest dovoleno přijímati vklady peněžní na knížky vkladní...«), nikoli však o jejich povaze. Totéž platí o vládním nařízení ze dne 5. srpna 1933, č. 169, o záložnách (dle zákona spolkového i společenstevního, § 3: »Peněžní ústavy v § 1 uvedené jsou mimo to oprávněny: a) přijímati od kohokoli vklady na vkladní knížky [listy]...«).

Zákon ze dne 23. září 1930, č. 143 Sb. z. a n., o poštovní spořitelně určuje povahu vkladní knížky výslovně jako rektapapíru (§ 16):

»Poštovní spořitelna přijímá na vkladní knížky vklady, úrokuje a vyplácí je podle ustanovení tohoto oddílu.« § 17: »...Poštovní spořitelna vydá vkladateli na přihlášku při prvém vkladu knížku na jeho jméno. V knížce se vyznačí údaje potřebné pro zjištění totožnosti vkladatelovy.«

Důležitý je však § 1 zákona ze dne 10. října 1924, č. 239 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách atd. Praví se tam:

»(1) Vkladní knížky (listy) vydávati smějí jen osoby uvedené v § 2 tohoto zákona. (2) Vkladní knížkou (listem) podle tohoto zákona jest stvrzenka o peněžním vkladu, která jest zařízena tak, aby vykazovala stav (saldo) vkladu po vyznačení změny v jeho výši. Vydávati vkladní knížky (listy) bez skutečného vkladu jest zakázáno. (3) Ve příčině právní povahy vkladní knížky (vkladního listu) zúročení a promlčení vkladu platí obdobně ustanovení §§ 10 až 12 zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 302 Sb. z. a n., kterým se upravují právní poměry spořitelen.«

Ustanovení ta se vztahují na všechny uvedené ústavy (kromě poštovní spořitelny, kde na př. již povaha knížky a možnost jejího vybrání u kteréhokoli poštovního úřadu v republice vylučuje možnost vinkulace heslem), dále na zemské úvěrní ústavy a bankovní společnosti akciové, akciokomanditní a s ručením obmezeným, avšak nabyla účinnosti teprve dnem 7. listopadu 1925.

Povaha vkladní knížky je nyní tedy jasná. Jde rozhodně o auporteurpapír. Tak Sedláček (Obligační právo, 1924, str. 195) praví: »Spořitelní knížky podle zákona ze dne 14. dubna 1920 (č. 302 Sb. z. a n.), § 10, znějí sice na určité jméno, ale mají povahu papírů majiteli svědčících. Tím odstraněn byl starý spor, zda spořitelní knížku dlužno považovati za papír legitimační či za papír majiteli svědčící. Podobně jest považovati ostatní vkladní knížky (bank, záložen) za papíry majiteli svědčící.« Fajnor-Záturecký: Nástin, str. 358. Hermann-Otavský však ve svém díle »O obchodech« praví na str. 38 toto: »Cit. § 10 není šťastně formulován. Zejména jest vytknouti imperativ výplaty v něm obsažený s výjimkami taxativně vytčenými. I možno se tázati, zdali musí se výplata státi i tenkráte, když spořitelna (resp. její pokladník) jest upozorněn soukromě, avšak za osvědčení závažných indicií, že praesentant jest detentorem bezprávným...«. Viz též rozhodnutí Vážný 4247 (»mezi pravými vkladními knížkami záložen skými a spořitelními knižkami není podstatného rozdílu«).

V.

Zbývá nyní odpověď na otázku: »Jaký vliv má na právní povahu vkladní knížky její vinkulace heslem? Z § 10 zák. o spořitelnách plyne jasně, že vinkulací přestává vkladní knížka míti povahu auporteurpapíru. Neříká však tento zákonný předpis ničeho, jakou povahu vkladní knížka nabývá. Jenom nejsou-li výjimky v cit. paragrafu uvedené, může (zda vždy musí, je dle Hermanna-Otavského již pochybno) býti bez dalšího placeno doručiteli. Komu může ale býti placeno, když zde jsou ony výjimečné případy? Může ústav zde vedle dalších požadovaných náležitostí zkoumati identitu osoby k vybírání oprávněné? Nebo musí se vždy spokojiti těmito náležitostmi? A opačně, musí-li doručitel knížky vždy striktně splniti ony náležitosti, na něž je kromě předložení knížky vázána výplata vkladu, a je-li bez tohoto bezpodmínečného splnění náležitostí vyloučen z výběru vkladu? Druhá instance v cit. rozh. Vážný 16.136 praví výslovně, že knížka přestává býti auporteurpapírem a stává se pouze důkazní listinou. Nejde o obyčejnou legitimační listinu, která by jedině legitimovala určitou osobu k vybrání vkladu, nýbrž je pouze jednou z pomůcek, kterou se osoba k vybrání vkladu oprávněná určuje, a jak ústav by mohl i jiných prostředků k zjištění totožnosti oprávněné osoby žádati, má-li důvodné podezření o oprávněnosti doručitele, tak i tento sám může jiným prostředkem tuto svou totožnost prokázati, nemůže-li podati průkaz způsobem, který právě tvoří vinkulaci, na př. při vinkulaci podpisem, změní-li se rukopis, nastane-li ochromení nebo poranění ruky, aneb je-li z jakéhokoli důvodu nucen psáti levou rukou, atp., při vinkulaci heslem, zapomene-li se nebo ztratí-li se jiným způsobem znalost jeho, na př. smrtí, nezvěstností, nepřítomností osoby, která nebo pro kterou bylo heslo založeno. Nejvyšší soud potvrdil uvedené stanovisko druhé instance plně svým rozhodnutím, že v takových případech jest prokázati oprávnění doručitele, t. j. věřitelské

právo k pohledávce ze vkladu. Tedy není heslo rozhodně žádná smluvní podmínka pro plnění ze smlouvy depositní, neboť by jinak musela býti splněna striktně dle § 897 o. z. o. Ale přece platí jistá omezení: pokud totiž může doručitel sděliti heslo, resp. pokud neprokáže, že heslo udati nemůže, ať již vinou vlastní či nikoliv, musí splniti podmínku: udati heslo a udá-li ho, nemusí ústav, snad kromě případu odůvodněného podezření o neoprávněnosti doručitele, dále zkoumati jeho oprávněnost a nevystaví se nebezpečí dvojího plnění, vydá-li doručiteli knížky, který heslo sdělí, vklad, neboť právě heslo jest skutečností, která jest s to, vzbuditi v ústavu bonam fidem o oprávněnosti osoby heslo sdělující. V takovém případě výplata vkladu ústav liberuje. Nemůže-li však býti heslo sděleno, musí býti ústav krajně opatrný a zjednati si jiným způsobem totožnost vkladatele nebo jeho oprávněného nástupce nebo zástupce, neboť je jisto, že musí plniti, ale neví dosud komu má plniti. Proto bude se ústav snažiti toto nesnadné zjišťování totožnosti oprávněného se sebe svaliti a též náklady soudního zjišťování v procesu soudní deposicí. Jenže i když tuto deposici pro neznámého věřitele musí každý, i nepříslušný soud bezpodmínečně přijmouti a zříditi podle § 276 o. z. o. kuratora absentis (Stubenrauch, str. 755, Mayr, III., str. 177), není tím ještě řečeno, že deposice se strany ústavu se stala po právu, což může opět býti rozhodnuto pouze pořadem práva, a což teprve rozhoduje jednak o tom, zda je ústav deposicí liberován a zda ve sporu o plnění ze vkladu poukazem na deposici soudní může prostě popříti svou legitimaci pasivní (pročež může býti otázka oprávnění ústavu k deposici otázkou předurčující ke zjištění pasivní legitimace procesní ústavu v takovém sporu), příp. zda je povinen hraditi i škodu, kterou způsobil majiteli knížky odepřením výplaty vkladu bez udání hesla. Nelze popříti, že je do jisté míry neopatrností se strany ústavu, že při zřízení hesla, ať původním, nebo dodatečném, nezná druhého kontrahenta-deponenta, ač ho případně bude při plnění smlouvy depositní zjišťovati. Již K r á l v díle výše uvedeném, sv. II., str. 29, praví: »Zjistiti totožnost vkladatele, je ovšem téměř nemožno, zněl-li vklad na jméno fingované. Zemře-li vkladatel, jehož osobu nelze dosti přesně zjistiti dle údajů učiněných při vkladu, nastává rovněž situace velmi obtížná, a to jak při vkladu vázaném podpisem, tak i při vkladu na heslo, jestliže ho zemřelý nikomu nesdělil. Proto doporučuje se, aby spořitelny přijímaly vklady vázané podpisem a heslem pouze s p o d m í n k o u, že vkladatel sdělí p r a v é s v é j m é n o a udá okolnosti, dle nichž lze s průměrnou bezpečností zjistiti totožnost (datum narození a po případě i další podobná data)«.

VI.

Přicházíme nyní k otázce: M ů ž e b ý t i n a ú s t a v u p o ž a d o v á n a n á h r a d a š k o d y způsobené odepřením výplaty vkladu bez udání hesla? Případ lze posouditi jak s hlediska § 915 i. f. o. z. o. (»... wird eine undeutliche Erklärung zum Nachteile desjenige erklärt, der sich derselben bedient hat«) (viz rozh. Gl. U. 7647, dle něhož jest statuty pojišťovny v pochybnostech vyložiti proti společnosti, a Gl. U. W. 5762, dle něhož jdou nejasné předpisy poštovní spořitelny proti ní), tak i s hlediska nemožnosti splnění smlouvy dle § 920 o. z. o. (»Wird die Erfüllung durch Verschulden des Verpflichteten oder einen von ihm vertretenden Zufall vereitelt, so kann der andere Teil entweder S c h a d e n e r s a t z wegen Nichterfüllung f o r d e r n oder vom Vertrage zurücktreten.«) Jde nyní o to,

co považujeme za nemožné plnění: nemožnost udati heslo nebo nemožnost výplaty vkladu, a dále kdo to zavinil resp. kdo za náhodu, způsobující neznalost hesla, odpovídá. O plnění lze zajisté mluviti jen na straně ústavu, neboť udání hesla není žádným smluvním plněním, nýbrž pouze pomůckou, jak zjistiti totožnost neznámého vkladatele, jeho nástupce nebo plnomocníka. Pokud jde o otázku viny resp. odpovědnosti za nemožnost sdělení hesla, nelze ji zajisté přičísti zřizovateli hesla, neboť ten dle § 1297 o. z. o. odpovídá pouze za takovou píli a pozornost, jaké může býti vynaloženo při obyčejných schopnostech. Na takové důsledky průměrný vkladatel, o němž říká Král (II., str. 50), že je z vrstev s menší obchodní vyspělostí, arciť mysleti nemohl, a nelze čekati, aby heslo jinému sdělil nebo uvedl někde písemně, neboť právě chce použíti prostředku, který mu ústav poskytuje, aby svůj vklad zabezpečil před dosahem nepovolaných osob, a nelze žádati, aby bezprostředně před úmrtím někomu heslo sděloval, což zajisté namnoze ani dobře nebude možno. Zápisek o hesle, byť i této opatrnosti jeho zřizovatel použil, podléhá lehce zkáze, ztrátě nebo přehlédnutí. Nelze proto říci, že by opomenul obvyklou péči, naopak z použití instituce hesla jde na jevo, že to byl člověk velmi opatrný. Ústav naopak, který instituci hesla beze zjišťování totožnosti zavedl a svými odborníky provádí, je zvýšenou měrou odpověden dle § 1299 o. z. o., t. j. za zvláštní odborné znalosti mimořádné a neobvyklou píli. Tím, že nedomyslel ústav do konce důsledky, které může míti smlouva o hesle s osobou neznámou pro zjišťování její totožnosti, dopustil se nedbalosti dle tohoto předpisu, a i když tu nebude přímý kausální nexus, pro otázku náhrady škody potřebný (způsobení škody se ovšem předpokládá), přece je tu jasně souvislost aspoň vzdálenější přes událost nahodilou dle § 1311 o. z. o., jíž je neznalost hesla pro úmrtí. Za takovou náhodu ústavem zaviněnou týž zajisté ručí, a nemůže se ani dovolati § 1305 o. z. o., totiž, že by byl oprávněn žádati sdělení hesla, neboť — jak již uvedeno — není toto sdělení smluvním protiplněním, nýbrž jen způsobem snadnějšího zjišťování totožnosti oprávněného ze vkladu. Myslím však, že může ústav býti žalován i přímo dle § 1295 o. z. o.

VII.

Jaké jsou cesty nápravy z této situace? Především doporučuje se náprava de lege ferenda přesným zákonným vymezením následků depositní smlouvy s heslem a vymezením právní povahy vkladní knížky heslem vinkulované.

Pro nejbližší dobu doporučuje se pro všechny budoucí případy zřízení hesla, aby ústav přesně zjistil totožnost oprávněného (ne tedy zřizovatele knížky) a v podmínkách na blanketě o zřízení hesla vytištěných a zřizovateli jako brožura při zřízení hesla vydaných uvedl, že jakékoli nesprávné údaje jdou na vrub osoby z knížky oprávněné. Totéž by se mělo doplniti při každém prvním předložení vkladní knížky heslem již vázané. Nezachytí se tím ovšem případy, kdy již před ztrátou znalosti hesla nedojde k předložení knížky, které ovšem nebudou již tak časté a které by se musely likvidovati benevolentním postupem ústavů při zkoumání oprávnění (čímž by ústavy ovšem převzaly na sebe risiko dalšího plnění osobě oprávněné, ježto k tomu samy přispěly), nebo sporem s veškerým nebezpečím pro ústav k náhradě útrat sporu i ev. škody. Dále by přispělo poučení veřejnosti právními poradci, zejména při sestavování posledních vůlí, zjišťování hesla při projed-

návání pozůstalostí důkladným zajištěním i prozkoumáním zápisků zůstavitele, atp.

Je jisto, že pro dobu nejbližší budou v této věci pro mnohého dědice značné, někdy až nepřekonatelné potíže, ale při dobré vůli peněžních ústavů dalo by se ostří velmi zmírniti a případům takovým pro budoucnost vůbec předejíti. Bude to konec konců zase jen v zájmu ústavů samých, jednak aby se vyhnuly hrozícím jim žalobám nebo nárokům na druhé plnění skutečnému oprávněnému, jednak aby nevznikla mentalita vkladatelů, kteří považujíce své vklady za ohrožené, mohli by býti ústavu nebezpeční a od nichž jsou ústavy přece jen celkem závislé.

Tím by jistě ústavy předešly nedozírným škodám, jež mohou vzniknouti z nemožnosti vybrání vkladu nezletilým potomkům aneb vdově, kteří ztratili v zůstaviteli živitele a u nichž jedině úspory mohou sloužiti k úhradě nutného živobytí aspoň pro první dobu.

Považuji tento rozbor také za námět k diskusi o otázce nikoli jen akademické, nýbrž pro skutečný život velmi ožehavé a důležité.

Jaroslav Štěpina:

OCHRANA PRÁV SPOLEČNÍKOVÝCH VE SPOLEČNOSTI S RUČENÍM OBMEZENÝM.

V tomto článku chci promluviti specielně o ochraně hlasovacího práva společníkova, jehož výkonem spolurozhoduje o osudu společnosti, tedy případně o jejím zániku, fusi atd.

Podnět vyvolán byl následujícím praktickým případem:

Společenská smlouva měla předpis, že v těch případech, kde stačí k usnášení se většina hlasů, děje se rozhodování společnosti tříčtvrtinovou většinou. V ostatních případech platí ustanovení zákona, tedy mimo jiné i předpis § 96 zákona o společnosti s ručením obmezeným, podle něhož je třeba jednomyslnosti k usnesení, kterým se převádí jmění společnosti s r. o. jako celek i s dluhy na akciovou společnost za poskytnutí jejích akcií nebo na jinou společnost s omezeným ručením, tedy k fusi společnosti.

Společnost tato hodlala fusovati s jistou společností akciovou, k čemuž ovšem vzhledem k stávajícím ustanovením společenské smlouvy a k předpisům zákonným bylo zapotřebí jednomyslného usnesení společníků.

Z dané situace se však podávalo, že k tomuto usnesení nedojde pro zásadní odpor jednoho ze společníků, který měl ze svého stanoviska oprávněný zájem na tom, aby k fusi nedošlo.

Společnost se rozhodla zlomiti tento odpor společníkův tím způsobem, že chtěla svolati valnou hromadu za účelem změny společenské smlouvy v tom směru, že i k fusi společnosti stačí tříčtvrtinová většina, což zákon (§ 96) dovoluje.

Podle dosud platné společenské smlouvy stačila k této změně tříčtvrtinová většina, kterou měla společnost zabezpečenu.

Na první pohled se tedy zdá, že je vše v pořádku. Společenská smlouva bude způsobem a většinou, v ní stanovenou změněna tak, že napříště stačí k usnesení o fusi společnosti většina tříčtvrtinová, na místo dosud požadované jednomyslnosti podle podpůrného ustanovení zákona.